

Илустрована Ратна Кроника

ИЛУСТРОВАНА РАТНА КРОНИКА ИЗЛАЗИ У СВЕСКАМА. — ПРЕТПЛАТА НА 10. СВЕЗАКА СТАЈЕ КРУНЕ 2.—. ПОЈЕДИНА СВЕСКА СТАЈЕ 24 ПОТУРЕ. — ПРЕТПЛАТА — — — СЕ ШИЉЕ: КЊИЖАРНИЦИ СВЕТОЗАРА Ф. ОГЊАНОВИЋА, НОВИ САД. — — —

1389.

УРЕЂУЈЕ: ДР. КАМЕНКО СУБОТИЋ. — ИЗДАЊЕ КЊИЖ. СВЕТ. Ф. ОГЊАНОВИЋА.

1912./3.

Овај број „Илустроване Ратне Кронике“ шаљемо и оним нашим претплатницима, који нису претплату обновили. Наредни ћемо број послати само онима, који буду претплату послали. Друга серија од 10. свезака стоји К 2.—; за иностранство К 2.50.

ЦРНОГОРЧЕВА ПЈЕСМА

— Жива слика из садашњости —

Путовах за Мурићане. Из Бара сам кренуо доцкан; нијесам се могао наћанити раније због силне кише и студеног времена, јер иако је ово мјесто у јужнијем дијелу Црне Горе, ипак у децембру осјећа се појачана температура студени, особито кад дува сјевер, управо сјевероисточњак, који умије овђе те како да бијесни; а то би најбоље умјеле причати кртогране маслине, које не милосрдно ова вјетрина крши и обара.

Били смо неколицина у друштву. Ја сам био веома радознал, те сам непрестано витлио очима око себе на све стране. Чим сам спазио ма какав знак из ратног похода, све сам хтио испитати и о њему се подробно обавијестити. Наилазили смо на различите трагове наше војске, која туда назад нешто више од два мјесеца муњевито прохуја, не наишавши ни на какав озбиљни препон од стране непријатеља. Једва ако је по гдје-гдје какова затуцана и необавјештена Туркешина помолио маузерку кроз двориште или ограду, те за тили час добио оно, што је тражио: — таче у чело од наше, жељне нишана, веселе момчадије.

Карактеристично је то, што турске куће бјеху непокварене: видите све у реду испред и око куће; што вам свједочи да су скоро њени становници напустили ју. Стада оваца и коза, (обично црвене боје), ријетко говеди, раширкала се, — чисто подивљала, па звјере уз оне главице, не би их »московком« дотурио: усплахирила се од свекодневног путовања наших резервиста и жена, које непрестано крстаре за војском, пуцања војника и далекобојних топова, од којих земља тресе,

а небо се пролама, а највише од непажње њених газда, који једва ако су главом скапулали и збили се у тврдоме Скадру на Бојани. Све оставили пусто и обезглављено. Рекоше неки из друштва, да су гледали у овим турским кућама, гдје виси котао пун јела о веригама, ири постављена пуна »софра« на сред куће и тако је оставили, — немали кад јадници, стари зулумћари, ни ручати, већ на грају црногорских соколова побјегли главом без обзира, е да их каквим »кисметом« Алах спасе. (Послије два мјесеца почели су се неки повраћати из Скадра).

Ради радозналости предложим да свратимо у једној од таквих кућа, која бјеше пушта, а привлачише нас и својом величином, (неки рекоше да је то кућа потомака паше Бушатлије), нашто сви

Српски официр одаје последњу пошту јунаку погинулом на Куманову

Генерал Живковић улази у Нову Варош

радо пристану, а и да се склонимо за тренут силном пљуску кише, који се тог часа излијеваше.

Уђемо, дакле, у тој кући. Премда јој бјеху многи посјетиоци и прије нас учињели визиту, као незвани гости, ипак бјеху остали многи трагови, који потврђиваху ријечи нашег сапутника, јер пуно још имаше покућства у овој напуштеној кући. Пред њим се пружаше тријем, који се предњијем дијелом ослањаше на два три камена стуба, а другијем дијелом спајаше се са кровом куће, те ово једино одјељење мамјаше нас да ту починемо. Остала одјељења казују вам сама — да вам и не рекну — е су турске куће, својим тијесним, мрачним одјељењима. Под овим се тријемом склонисмо и посиједасмо на којекакве предмете. Пошто се прихватисмо мало „мученице“ (ракије), наста тајац, који проузрокова неко пјевање мушког гласа, а које зачусмо из непосредне близине.

Радозналост: ко пјева сад у ово ратно доба, кад је мнозини више до кукања, обузе нас свијех, те прекидосмо сваки разговор. Наперисмо ухо и све боље и јасније могасмо разабрати да пјевуцка Црногорац, ка'но ти уз гусли. Већ га и угледасмо, јер пут, који води тик покрај ове куће пење се уз брежуљак, те нам бјеше згодно изложен погледу. Приближи нам се на сто корамаји. Видимо да је Црногорац, али по неким дјеловима његова одијела рекосмо да је Приморац (из Боке Которске).

— Лако је њему пјевати, — одвали неко из друштва шаљивим тоном, — а да му је ка' нама свак из куће под Тарабошем, те гледа сваког часа кад ће му мозак прснути, к'а што је мнозини, — не би пјева'о!

— По свој прилици! — рече други.

— Ну, збиља, да га испитамо: какав је узрок његовом пјевању?! рекох ја. И очекивасмо, да наиђе испред нас, ћутећи. Он нас и не опажаше: замашио се па иде, иде... пјевајући, — док одједном, угледавши нас више себе:

— Помоз' Бог, браћо!

— Добра ти срећа! А куд тако ја?! Хајде сврати мало, да нам што причаш испод Тарабоша! — рекох му.

Он стаде, окрену се пут сунца, као да би хтио разабрати колико има још дана, па се упути уз степенице право к' нама. Рукова се са свијема, па сједе на једном комаду неког сломјеног рала виз-ави од мене. То бјеше човјек омањег раста, широких плећи и чврстог коштура, са испупченим јагодицама и замућених очију. Иако му ћаше дати прије шездесет него ли педесет година, ипак имаше чврсте, здраве и скоро све зубе. Ја га радознано испитивах погледом и одмах уочих на његовом набораном лицу, да се скрива нека дубока туга, јад и бол.

— А ви кренули к нама, ја мним! — рече упитно пут мене.

— Да, хоћемо и ми да видимо што сте освојили од те ђедовине и ће муке парате ево већ толико доба!... а непрестано пијим у његовим очима, које одаваху јасне трагове замућености и сузења.

— Но докле ти тако и без пушке?!...

— Ја ћах часком до куће, но је и немам пусте, ваистину, већ сам оста' за' и злочест!... рече веома тужно и речито.

— А гдје ти је кућа, пријатељу?! — ослових га умиљато, јер се већ увјерих по његовом тужном изразу, да је скоро претрпио некакав веома трагичан доживљај.

— Казаћу ти укратко, јер немам кад, а мило би ми било да се за дуго разговарамо. Ја сам Црногорац, иако су ово швапске хаљине, — катуњанин, али сам се преселио назад, чини ми се, петнајест година у то приморје Ђесарово, (покажујући руком), не због какве бруке или срамоте, већ због цуке сиромаштине. И доша', брате, код сретна чојка и радио му земљу, па доста и мени и њему. Али нијесам пријешао у поданство већ чим сам чуо прву пушку е је пукла црногорска одмах сам полетио у бој к мојој браћи и... Овђе застаде, грозничаво се протегну, жмирну трепавицама, као да би хтио зауставити сузе, које му се завитлише у оку — и замукну. Видећи ја, да је хтио нешто трагично изговорити, упитах га:

— А имаш ли кога тамо у војсци: сина, брата, или тако што?!

— Има' сам, брате, јединца сина од 18 година — већ ни камена станца, и јуче ми је погинуо на Широчком вису и синоћ га сахранили пред старом Балшића црквом; па идем к некој пустој појати дако нађем добра чојка, ка' што сте ви, да ми даде једне пет-шест фијорина, да купим мало ракије, да напојим браћу, који ми сакупише оне црне комате онога ојађелого ђетета; а ками се имаше што од њега и скупити: погодила га, брате, она злочеста кумпара (ђуле) у врх главе, па га свега разнијела...

— Па пјеваше ли ти оно, брате?!

— Пјевах... иђах сам па да ми се разгали; а што је боље и кукати ка' жена!

— А зашто си га повео у бој, кад те нико није позивао; ти нијеси обавезан био ићи тамо из туђе државе!...

— Но да останем дома, да га скријем код жена! — упаде ми живо у ријеч, као увријеђен. — А ће би на љепшу пољану погинуо но *за ошарбину!*... И не жалим га! Кад се Косово осветило, кад смо нашу јадну браћу избавили од вјечнога робовања. А не може се богме боја бити, а не гинути.

Драган Божовић:

НОЋ НА КОЗЈАКУ.

— Слика из четничког живота. —

Пети је дан од како смо прешли границу. У мрким копоранима од шајка, са шајкачом на глави и опанцима на ногама, опасани патронташима, набреклим од метака, са напуњеном брзометком о рамену и камом за појасом, корачам равномерним кораком, у уједначеном, дугом реду, са својим друговима — четницима.

Студена и влажна јесења ноћ... Ситне, игличасте кишне капљице, развјаване сувим планинским ветром, ударају у суво опало лишће, дајући тајанствени шум гудури, кроз коју нас води сељак — путовођа. Овај необичан, узнемирујући шум, измешан са монотоним шумом, који производи ударање наших мокрих опанака по раскалањој земљи, уноси нека необична осећања у моју душу.

Кишне капљице, упијене у дебело и грубо одело, као да већ миле по мојој кожи. Умор од дугог пешачења довлачи се као лопов у моје тело, да

Српска војска III. позива улази у Скопље

— Јест, но можда би ти данас жив био?!

— Е, ама се моји нијесу никад крили ће је огањ сијева' и љуцки мозгови прскавали, па и мој сине нека гине *за ошарбину*, ја сам задовољан!.. рече пун поноса.

Наши се погледи сви на њега бјеху приковали, неумијући ништа више рећи, кад се он диже и, поздравивши се са својима, живо оде.

— Благо си га Господару, који са оваквим духовима располаже! — рекох ја — и продужимо пут даље.

Р. М. Чупић, Црна Гора.

поткраде снагу, заосталу после пешачења од десет сати. Осећам се побеђен временом и умором, али ми понос позајмљује снагу и ја корачам за осталима.

На једној узвишици застадосмо. То је знак, да се нешто морало догодити, што је ход нашој чети зауставило.

— Шта је? — пита друг, који је стајао иза мене.

— Шта је? — спроведосмо ми остали, док се, један, коме беше ударила крв на нос и на уста не јави. Војвода издаде наредбу:

— Двојица нека се издвоје у страну и остану са овим болесним. Сура да буду у Матлепцима!

Два четника, од којих је један био мој најинтимнији друг, остадоше на овом месту.

Ми продужисмо пут. Мене обузе језа при помисли, шта ће бити с оном тројицом, који остадоше у мрачној шуми арнаутског села. Ако их сретну Арнаути, или ако залутају, више их нећу видети.

Са мислима о њиховој судбини у овој као коб тмурној ноћи, са неизвесношћу у души, вучем својим обамрлим ногама.

Влага ме дражи на кашаљ. Скидам шајкачу и у њу кашљем, да не бих дао знака живота.

Ишли смо пуна три сата од места, где смо оставили она три друга.

Заустависмо се. Војвода објасни, да смо у магличкој шуми, под Козјаком, и да ће нам ту бити преноћиште.

— Ти ћеш бити ноћас на стражи! — заповеди ми војвода. — Чекај разводника, он ће вас сву тројицу распоредити!

— Разумем! — одговорих као у неком бунулу.

Кроз моју главу прође мисао, да ћу још неколико сати стајати у благу, на киши, са отвореним очима и опрезно напрегнутим ушима. Сам, међу стенама, на киши, изложен ветру са свих страна гледати у маглу и бити изложен опасности од заседе! Од моје опрезности зависи живот 50 младих, одошевљева заувредих људи

Дође разводник и распореди нас сву тројицу.

Мене остави код једног крша на 500 метара од шуме, у којој је чета остала да отпочива.

Скидох пушку с рамена, ухвати је по среди и стадох иза стене. Киша сипи са свих страна. Ни од куда шума ни гласа. Козјак, натмурени и горди Козјак, мирно спава. Понесен мислима о страшним погибијама наших најсрчанијих четника и осећајући како и сам могу послужити као нишан каквом Арнаутину, који је заборадио на сан, да би из заседе обогатио Козјак још једним лешем, сагах се иза стене и лагано, желећи да не чујем ни кудање свога срца, наслоних се на стену и опрезно напрегох слух.

Све је мирно. Нигде шума ни гласа. Само киша монотонно удара о стену и са ње слива воду на моје сукнено одело. Како је дуга и језива ова ноћ — ноћ без сна, на киши, међу стенама, на којима се раситњује киша.

Време је милило, минути су ми изгледале као сати. Те ноћи преживео сам скалу најразноврснијих мисли и осећања. Изгледало ми је, да никада неће сванути. Опет послушкујем. Козјак ћути. Он мирно спава, јер га српски четник чува. Ја чувам живот мојих другова, који се одмарају да би сутра, у каквом окршају кроз маглу од пушчаних зрна расведрили видике својој браћи, раји, која је својим сузама и јауком са попаљених огњишта дозвола нас, да јој створимо услове да живе као људи и мирно обдељавају своју њиву и својим знојем доносе човечанству оно што могу и што се од њих тражи.

Моја се душа разведравала, а са њом и широки хоризонт, који се са стене дао сагледати. Мене обузе ра-

дост што живим. У мени сину понос.

Осетих, како су моја младост и моја четничка гордост јачи од ветра и од кише, и како је слатко после дуге, непреспаване ноћи на мртвој стражи осетити развитак влажне зоре.

Има момената у којима се потроши више живота него за неколико година! Има часова, када кроз цело човечје биће проструји снажан млаз заноса и величине, и када се у човеку у пркос свима философирањима и стеченим теоријама, пробуди нека узвишена достојанственост и неко боговски велико осећање, које појачава вредност и драж живота, и буди у њему жељу да живи, да цео свет воли и да за човечанство, за све људе ради! Зар ова непреспавана ноћ није намењена човечанству? Зар ја нисам крао од свога живота, да би хиљаде њих, потиштених и понижених, могли слободно и радосно, на светлостима дана и под благодетима цивилизације живети? Зар ја нисам учинио једно дело у име Отаџбине, које је у исто време намењено човечанству?

Ово моје расположење, да сам себи поставим још безброј питања о величини и значају ове ноћи, прекидоше кораци, чији сам шум осетио иза леђа. Окретох се и спазих у даљини четника, свога друга из гимназиске клупе, који је журио, али опрезно корачао к мени.

— Иди спавај! Ево иде ти смена? — рече он гласом одморена човека.

После пет минута, заједно са своја два друга са страже, лежао сам у шуми крај ватре са пушком у загрљају, трудећи се, да што пре заспим и за даљи пут освежим.

У ГЛАВНОМ СТАНУ.

(Свршетак).

Причање аустро-угарског конзула
дра М. Хесфелда.

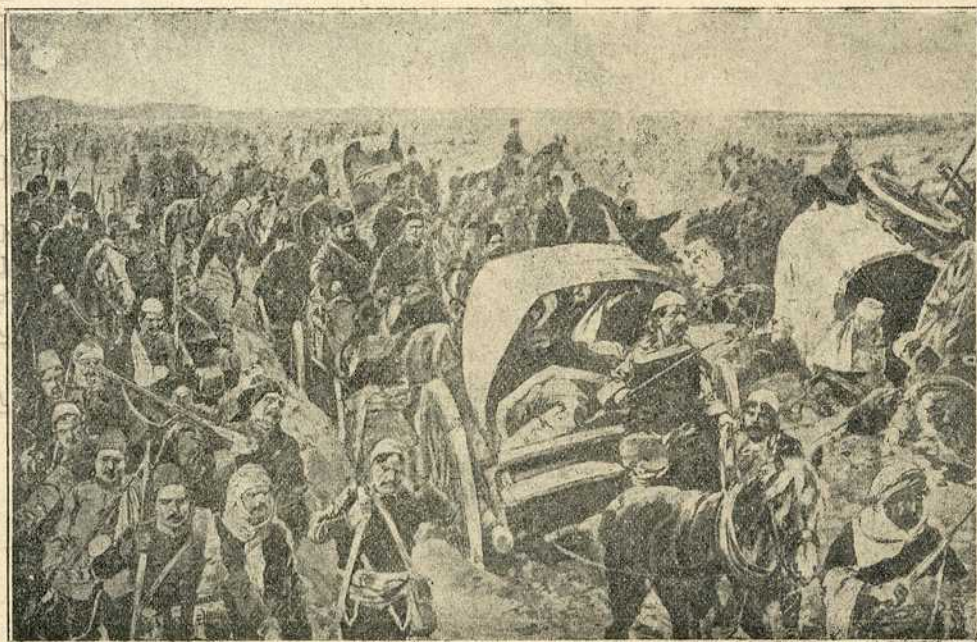
Скопље, 18. октобра.

Одмах по својој доласку у Скопље отишао сам аустро-угарском конзулу дру Марјану пл. Хајроту Хесфелду, који заступа и интересе немачких поданика, пошто овде нема немачког конзулата. Конзул станује овде са својом старом мајком, која га није хтела напустити и отићи из Скопља, у једној дивној кућици удешеној на пријатан бечки начин у европскоме делу вароши, близу железничке станице. Он ми је овако описао догађаје у Скопљу до уласка Срба у град:

»У петак је у Скопљу пукао глас о дефинитивној победи Срба код Куманова и о њихову маршу на Скопље. Од тог тренутка овде је завладао хаос. Док су се моја и немачка колонија држале узорито и задовољиле тиме, што су истакле црно-жуте и немачке заставе нити су куда изилазиле из својих кућа, отпочело је право бегство турских породица. А када се чуло да ће и грађанске власти оставити варош, Турци потекосе к мени и стадоше ме молити за заштиту, коју сам им ја давао у колико сам више могао.

С часа на час ситуација је била све тежа, пошто су бегунци гомилама притицали из околине и са бојног поља. Када је валија оставио варош поче светина плачку. Обијени су магацини, радље нападнуте, арсенали опљачкани тако, да су се наоружали и неодрасли дечади. Очекивало се оно, што је најгоре, а ми, конзули, стадосмо се најозбиљније саветовати о ситуацији. У први мах нисмо могли чинити ништа друго, до да турским породицама, које су нам дошле, дамо склониште; само је у мојој кући преноћило 25 лица у ноћи између петка и суботе.

Идућег јутра председник општине скопљанске обратио ми се преклињући ме да српске трупе умарширају, јер ће иначе овај град постићи страховита судбина. Имало се чега страховити, јер ако би протекао још један дан од плачке светина је могла да пређе у покољ, те би наступила катастрофа да се ужасније ни замислити не може. На тај смо се начин одлучили енглески, руски, француски конзул и ја, да изиђемо пред српску војску и замолимо за заштиту града. Рано изјутра довели смо се колима до српских предстража. Пустили су нас даље тек кад смо објаснили сврху своје доласку. Везали су нам очи, те смо тако уз пратњу по киши пешачили нека три часа. Када су нам са очију скинули везе, стајали смо на

Турско бегство после кумановске битке

Једном брежуљку пред српским престолонаследником Александром. Замолили смо га да умаршира у град и заштити варош. Престолонаследник је рекао: »Какве ми гаранције можете дати, да наши људи тамо неће бити изложени непријатељствима из заседе?« Само се по себи разуме, да ми тих гаранција нисмо могли дати, већ смо се ограничили само на поновљене своје молбе. Престолонаследник је ипак одлучио да изиђе на суверет нашој молби и да, уза све мере предострожности, умаршира у град.

У пет сати после подне ујахао је престолонаследник на челу своје коњице. За коњицом су ишле масе пешадије, и од тога тренутка влада у вароши мир«.

Конзул се веома тужио, да је већ одавно одсечен од целог света. Не зна шта је с његовим колегама у осталим турским градовима и нема могућности да се ма на који начин стави у везу с Бечом или Цариградом. Нарочито је био забринут за судбину конзула Прохаске у Призрену.

С друге стране ми је речено, да је престолонаследник Александар веома топло предузео и примио француског конзула, неколико пута стиснуо му је руку и рекао: »Ми Срби имамо вама Французима огромно много да благодаримо. Наши официри учили су код вас, наши топови, наше пушке и остала муниција дошли су из Француске. Турци су куповали код Крупа и врло су се рђаво провели«. Х. Б.

Разговор са рањеницима

Сарадник „Штампе“ пише ово:

Пре него што сам ушао у собу где леже рањеници, осећао сам једну грозу и тугу, помишљајући на све оне тужне и страшне слике које сам очекивао да видим тамо. Са извесном стрепњом и великом пажњом отворио сам врата и ушао у собу, али сам био врло изненађен, јак мирис од дувана, гласан разговор, смех и шустање новина учинили су на мене утисак да се налазим у каквој пријатној кафани, где се дешавају само веселе ствари. Кад сам погледао око себе ја сам видео многе болесничке кревете на којима су лежали или седели рањеници, завијених руку и глава. Они су међусобно гласно разговарали, пушили су, читали новине и слатко се смејали на вицеове које су једно другом добацивали. До самих врата, једног од рањеника је један његов друг бријао тупим војничким бријачем и поготову без сапуна. Онај кога су бријали правио је од бола многе гримасе, више смешне но озбиљне и натеривао другове да му се смеју. Најзад, кад је »берберин«, пола обријалог пустио да мало одахне, он са великим удахом рече:

— Овакве муке нисам видео ни под Кумановом! — А затим додаде шеретски: Боље да су ме понова послали у рат!

Ја се, заједно са осталима, гласно насмејаш на ту просту досетку једнога сељака и, много расположено него што сам мислио да ћу бити, ја почех да прилазим рањеницима, нудећи их цигаретама.

Болничарка, једна љубазна госпођа коју сам раније познавао, приђе ми и рече:

— Ево овде имамо једног наредника.

Ја приђох означеном кревету. Ту је лежао један доста млад човек, интелигентног изгледа и врло нежног лица. Рањен је у главу. Ја почех одмах да га запиткујем. Замолих га да ми каже свје име и и: кога је пука. Он, мало зачуђен, рече ми:

— Зovem се Јован Пауновић, резервни наредник сам у XIII. пуку, I. чети III батаљона. Рањен сам код Куманова.

Кад је дознао да сам новинар, он ми брзо рече:

— Ја сам читао многе новине и у њима извештаје о боју код Куманова, али нигде нисам нашао да је истакнут наш, XIII пук. То ми је врло жао, јер смо се ми врло добро борили, и наш пук је понајвише изгинуо.

После малог ћутања, које је изгледа дошло од болова у глави, наредник продужи:

— Ако хоћете штогод да пишете о овоме што самном разговарате, онда вас молим да нарочито истакнете велику храброст мога командира чете, Тодора Франтловића, капетана П Док ја нисам рањен, он је био здрав

и жив, а после не знам шта је било с њим. Али правс је чудо да га није закачио ни један куршум. Он је непрестано ишао пред нама и никако се није заклањао. Он је са својом четом први ушао у Куманово.

Ја сам још мало разговарао са наредником, који ми је саопштио још неколико интересантних детаља. Рекао ми је како је зачуђен храброшћу наших пешака, причао ми је о ужасима које је у турској војсци произвела наша артиљерија, и нарочито је истакао одлично држање наших официра. Из његовог пука су рањени командант пука, два команданта батаљона, и многи командири чета и водници. Најзад ме је замолио да истакнем како су рањенике врло лепо дочекали у Лесковцу, Нишу, Параћину, Јагодини, Паланци, Младеновцу, Влашком Пољу и Београду. Један од његових војника који је такође рањеник и који лежи одмах до свога наредника додаде:

— Вала кад сам видео како су нас дочекали у Лесковцу и Јагодини, не жалим да одем понова у ланац и још једанпут да будем рањен, Бога ми господине, плакао сам...

Један младић, кадрован, прилично тешко рањен, опет из XIII пука, кад сам пролазио поред његовог кревета, рече ми ово:

— Ја ћу, господине, да те замолим само једно. Напишите у новинама да је командант мога батаљона, Војислав Бугарски, био велики јунак, Кад сам ја пао погођен парчетом гранате у главу, он је и даље остао да се бори, и ако је имао већ две ране на себи.

Мене дирнуше ове простодушне и искрене речи једног сељака и зачу-

У ропству у Београду: потпуковник Фуад Беј заробљен на Куманову

дила ме је нежна пажња коју су сви војници показивали према својим официрима.

У том тренутку зачух да ме зове један рањеник. Ја се окретох и спазих једног постаријег човека који ме је дозивао руком:

— Оди овамо, господине, рече ми, ја ћу да ти причам како се наш пук борио.

Ја га запитах из кога је пука, и он ми одговори да је резервист другог позива XIII пука.

— Још од зоре — почео је причу — ми смо приметили да ће бити борбе. Чули смо са неколико страна пушкарање с времена на време. Око седам сати пуцање је било учестало. Киша је непрестано падала и било је јаке магле. Од једном опазисмо да са турске стране сипа нешто кроз маглу, а одмах чуемо и јак топовски пуцањ, и граната у исти мах звизну преко наших глава. Затим друга, па трећа, четврта и онда учесташе тако да се небо проламало од пуцања. Многе су падале баш крај самих наших ногу, и заривале се у блато. Ретко је која прекала, него онако оно блато и земља које излети у вис разбије по кога нашег човека.

„И у сред те најстрашније пуцњаве, наш пук доби наредбу за полагање. У истом тренутку прође кроз војску глас да наша артиљерија, због великог блатна не може да стигне на време, и да треба сама пешадија да се бори. Ми онда заузесмо положаје према Турцима и отворисмо ватру. Мочеше да падају куршуми као жито кад се сеје, а зује као кошница кад се роји. Ми се ништа нисмо били уплашили, само нас спопаде неки зној и ватра по челу да се изгори. Кад сам погледао друга, а он се на оној хладној киши пуши као да га је неко полио кључалом водом. Досади нам се непрестано лежање у блату и очекивање кад ће да те погоди куршум, или шрапнел. Чим зачујем да звизне граната а ја одмах помислим: „Ето, сад ће!“ Па кад после видим да сам још жив и здрав, а мени чисте нешто чудно дошло.

„Кад стиже наредба за јуриш, а нама просто свану. Полетесмо сви као луди. Али још нисмо били почели ни да се пењемо уз брдо на коме је био положај а који је требало освојити — ја сам сада заборавио како се зове, некако чудно име — а оно поче да сипа турски шрапнел јаче но киша, која је лила као из кабла. Падало се као свопље. Још одмах сам видео да официри највише страдају.

»У том нам нестане муниције. Ми растадосмо за један часак збуњени под турском ватром. Одмах смо ви-

Милорад Томић наредник на свом аероплану (летео 1500 метара)

дели да су доносачи муниције потпуно отсечени од нас, јер је турска артиљерија са позиције коју смо отимали ништила све што би покушало да нам приђе. Ја сам својим очима видео како шрапнели убише једног коњаника који је био пошао да нам донесе мало муниције. Али све то није трајало ни један минут. Ја и они око мене очекивасмо један тренутак какву команду. Али није био остао ни један каплар..

»Али онда као да нама свима неко с неба шапну једну исту наредбу: »Јуриш на бајонет!« Ми сви, без и једног метка, полетесмо уз оно брдо вичући непрестано: »Ура! Ура!« Наши први већ су били почели да се гушају са турским тобџијама и само нешто мало турских пешака, који су бранили вис. Вала, господине, да је сам наш рањени командант пука могао да устане и да стане испред нас вичући нам »Стој!«, нико тада не би стао. Још кад неко повика с брда: »Напред, браћо, беже Турци!«, ми се помамисмо.

Како смо заузели позицију

— Прича из рата —

Знате какви су дани у новембру. Таког једног мочарног дана, преко страшних каљуга, привлачили смо се побавучке у највећој тишини једном дубодолном ка стрмој литици, на коју смо се после великих мука једва успузали. Са врх ове спазисмо непријатеља. Беше се укопао на хиљаду метара пред нама.

Командир заповеди да нађемо заклоне и да се нико не појављује иза њих, док он не нареди. Брзо, у највећој тишини извршисмо заповест свога командира.

Прође час, два, три, и ми, како ко, лежи, седи или стоји на влажном земљишту. Хладноћа све јача. Досади нам ово чекање.

— Командире, да запевам?

Командир ћути.

— Је ли командире, да запевам?

— упита по други пут поднаредник Милан.

Командир не одговори ни сад али видесмо по њему да и не брани.

Милан поче тихо:

„Зелен ора,
Ко гора“

а сви га полако пратисмо. Таман пења поче све јаче и јаче, а у чети заори се смеј.

— Шта је? шта је? Питамо један другог, док неко из чете не одговори:

— Ево, ево погледајте доле зец бежи...

И заиста испод нас бежи зец, као кад га јуре ловачки керови.

Из стотина грла захори се сложено: Уа, уа... а зекоња граби ли граби.

Командир виче: „Мир море, мир“ али војници још сложније заграјаше: уа, уа.....

Непријатељ, који је пред нама био готово мртав, поче да се креће и лепо видесмо како сјури низ једну косу ка реци, која је недалеко од нас била и поче да је гази.

Командир нареди: Напред браћо!

Сви у један трен метусмо ножеве на пушку и јурнусмо напред. За час били смо на позицијама, које је дотле држао наш непријатељ. Неки отадаше на позицијама, а неки појуре за непријатељем, прегонише га преко реке, па се вратише к нама.

Каплар Марко изађе пред командира.

— Господине командире, ево ухватио сам једног живог, вели да је Хришћанин.

— Дај га овамо, одговори суво командир.

Дотераше заробљеника. Он клече пред командира и молчи за свој живот, промуца: Аз сам Христијан... и сам се предао...

— Устани, не бој се, и ми смо Срби. Само ми реци право, шта вам би те одједном почесте да бежите?

— Знајеш господар, када повикасте ура, ура, Турци се поплашише, јер знавају да сас ножи јурете.

Сви ударише у смеј. Повикасмо на зеца, а курјак утече.

Ето тако узесмо позицију

Аре.

Трубач

Песма Пола Деруледа

Ваздух је чист, пут је широк, трубач свира јуриш, војници полазе певајући, а горе на брежуљку, у шуми која доминира, непријатељи их очекују.

Трубач је један стари храбри војник, и кад је битка опасна, он је врло добар друг; он је видео многу битку и има на себи доста рана, од ногу до главе.

Он води сада. Никада његова поносита труба није одјекивала тако победоносно, и њен ватрени звук улива наду у душу, храброст у срце.

Војници се пењу трче и стижу, и пушкарање је врло живо, и непријатељи су спремни. Најзад, зачу се узви: „Напред! На бајонет!“ И војници уђоше у шуму.

При првом сукобу, трубач који свира јуриш, пада тешко погођен; али, крајњом снагом, управљајући још битком, трубач непрестано свира.

Међутим крв тече, али његова рука, која је отире, задржава за један тренутак смрт, и лудачки, подржавајући гомилу, стари трубач још непрестано свира.

Он ту лежи на трави, презирући, рањени горди јунак, сваку наду и сваку помоћ; и држећи на својим крвавим устима своју ватрену трубу, он свира непрестано.

Затим, видевши кроз густу шуму да је јуриш учињен и да су његови војници продрли, трубач престаје да свира; он је свршио своју последњу дужност и полагао умире.

ЗАПИСИ

[Аустријски војнички лист о Балкану] Данцеров „Arme-Zeitung“ је изван сваке сумње кроз немачки лист и нема симпатије за Србе. У последњем броју му је чланак познатог ратног дописника барона Рајценштајна: „Der Operetten-Balkan und der wirkliche Balkan“ („Оперетски Балкан и прави Балкан“). Ту барон каже, шта се је све писало о Балканцима. „Немцима је било доста, да знаду, да су Турци пуне Крупових топова и фон-дер-Голцевих инструктора, па да с Балканцима збијају шалу. Оперете „Драги Августин“ и „Весела удовица“ биле су пуне униформама србијанских и црногорских, сматрани су ти Балканци као „лопови“ и „ушљивци“. „Али“ — пише „Arme-Zeitung“ — „ови тобожњи ловови и неваљалци

посведочили су такову љубав према отаџбини, таково јунаштво и пожртвовање, да им завиде сви народи западне Европе“.

[Арнаутово зверство] Београдска „Правда“ доноси ову белешку о страшном зверству дивљих Арнаута:

О зверствима Арнаута тек се сад сазнаје. Кад су наше трупе улазиле у Битољ, пред самим Битољем нашле су нашег једног каплара и редова везане за два дрвета. Обојици су Арнаути одсекли уши, нос и језике, тако да се од њих чуло само мрмљање и јаук. У првој српској кући у Битољу, нађене су две жене Српкиње, којима су одсечене: уши, носеви и дојке, а кроз језик провучена жица и везана са носем. Новорођенче једно пресечено је преко половине и бачено крај једне онакажене матере.

[Напред, да не закаснимо у бој!] Код Прилипа се бије љути бој. Српске трупе јуришају на бајонет, жртве су страшне. Издаје се заповест, да се резервне чете развијају у бојни ланац. Док оком тренеш, чете су спремне, и кад се зачује команда: „Напред! Трчећим кораком!“ чете се залете као соколи, да помогну браћи, која се бију. Лете, а при том један другог подстиче:

— „Брже, брже, брате, да се не осрамотимо. Напред, што брже напред, иначе ће се бој свршити без нас!“

Као стрела прилећу у бојни ланац и отварају ватру на душмане.

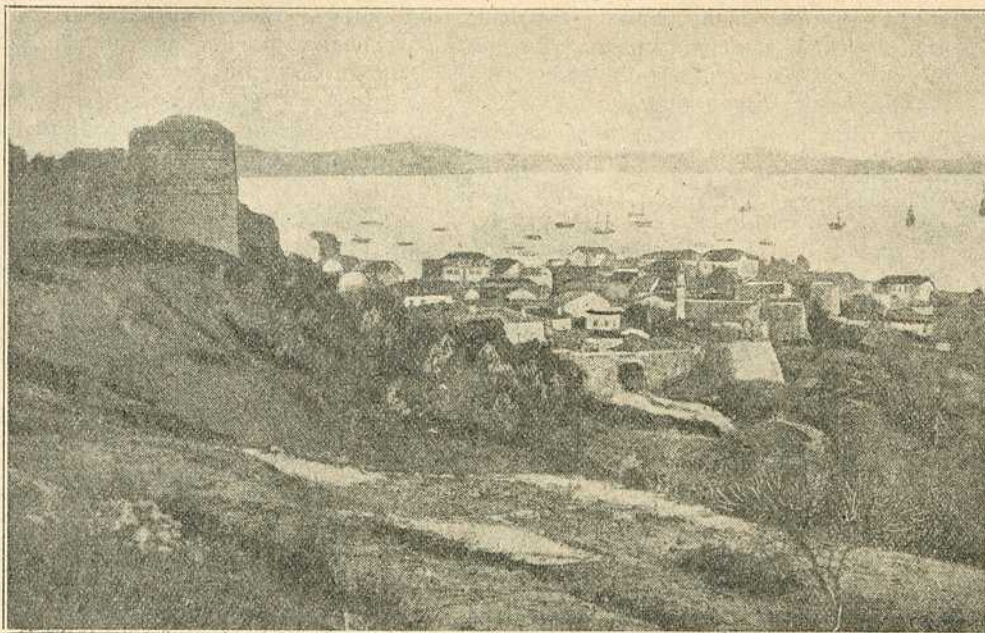
[Како је у Једрену (Орину)] Софијски „Дневник“ је од свог нарочитог извештача Константинова добио ову слику садашњег стања у опседнутом Једрену и око њега:

»После потписаног примирја одредили су бугарски и турски изасланици демаркацијону линију око Једрена. У записнику је углављено, да Једрене остане у апсолутно опсадном стању, истом, у којем је био и за време рата, са једином разликом, што нема пуцњава и навала. Свака саобраћајна веза Једрена са спољним светом је онемогућена, једино са Цариградом може Једрене да опћи помоћу безжичног брзојава.

По описима многобројних бегунаца, који сада нису тако многобројни, као за време рата, стање је у Једрену очајно. Житељство нема шта да једе. Хлеб се продаје по два лева килограм и Једренци су се већ одавно одрекли да једу месо. Соли, шећера, каве и за лек је премало. Заразне болести прождиру грозне жртве. Дневно гине по десетак војника од врућице и колере, а у житељству је тај број и већи. Ретка је кућа у Једрену, која се у жалост није завела. Вода се пије само из Марице и Тунде. Но

Продавци вина у Скопљу

Поглед на Драч

уначо тому Шукри паша, заповедник Једрена, предузео је да брани град до крајности, те се жив не предаје.

Док тако у опседнутом Једрену бесне колера и тифус, у бугарској војсци око града владају повољне здравствене прилике, јер је бугарској момчади издана заповест, на чије се извршење најстрожије пази, да момчад пије само прекухану воду, чиме се спречава и колера и тифус и дизентерија.

По закљученом примирју престали су да брује око Једрена и над њиме бугарски аероплани. Изрични је захтев са турске стране био, да се за време примирја не смеју вршити извиди са аеропланима, јер ваља истаћи, да су аероплани одлично вршили поверену им задаћу. Последњи бугарски аероплан, који се дигао над Једрене у часу, кад су потписивани уговори о примирју, разбацио је над Једреном проглас на турском језику, у којима се говорило:

„Еј, турски војници! Одавно је, што сте блокирани, па не знате, шта се дотле на пољу десило. Под претњом стрељања забрањено је опет вањим официрима, да вам то кажу. Знајте дакле, да је положај у Турској врло лош: осим Цариграда већ је цела европска Турска у бугарским рукама. Они, који побегоше према Цариграду, падоше без пушке и без топа од колере и тифуса. Значи дакле, да је једино Једрене остало. Али одникуда му помоћ не може да дође и он ће морати за то да падне. У случају да се предаде, не ће се пролевати крв. У обратном не ћете више видети ни деце, ни жена, ни мајке, ни оца. Ово

је последња порука — а ви добро промислите.

На тисуће ових прогласа бачено је у Једрене, но утисака није било, јер дошло је тада примирје. Хоће ли га бити кашње, показаше будућност.

[Како породица оплакује погинулог борца. У битци Приштине погинуо је српски официр Милош Вујић. Породица је издала за њим овај смртни лист:

Наш љубљени син и брат Милош Вујић у садашњем светом рату ађутант ордонанс II. батаљона II. пука II. позива народне војске у битци 9. октобра те године, при освајању Приштине у једном важном моменту јурећи на коњу са голем сабљом, истакао се сөколећи друге, јуришао на непријатеља и у том окршају Милош је јуначки погинуо, али је непријатељ сатрвен и Приштина освојена. С признањем и достојним почастима Милош је од стране војске и грађана приштинских свечано сахрањен у Приштини крај српске цркве. Милош је погинуо за спас потлаченог Српства, за сјаји величину Србије.

Сада се Милош налази у загрљају косовских јунака, који вечито живе: Цара Лазе; његовог именака Милоша Обилића, Југовића и осталих. Они га грле и благосиљају што ће вечито с њиме живети. Ти си нас, Милоше, дичио животом а сада ето и светлим гробом својим. А да душманско зрно није покосило млађани живот твој, животом својим отаџбини би још обилатије плодове дао. Рано си нам одлетео ој, Милошу наш поносе, а оставио нас твоје старе родитеље, твоју браћу и сестре, дубоко

уцвиљене да помињу твоју младост, велику твоју интелигенцију, твоју памет, твоје жарко родољубље.

Чегар и Ђеле кула освећена је 1877 год. а сада ти витешки поможе, те је и Косово освећено и вековна жеља сваком Србину испуњена. Још, Милоше, и у гробу знај ово: пуно је врле поносне браће твоје и наше, који стражарно чувају Отаџбину. Ова јавна истина нека буде кандило и покој великој души твојој! Покојнице, дични осветниче, удаљена од твога светог гроба, а гледајући твоју слику, мајка ти каже: — »Нека ти је Богом просто млеко моје, којим сам те одојила; руке ти се посветиле, осветниче.« Рајска душо, Милоше, поносу наш, на свему ти хвала! Лака ти српска земља, за чију си слободу и величину своју крв пролио и млађани живот тако рано жртвовао. Вечан ти помен међу нама и покољенима. Срдачна велика хвала честитим пријатељима и познаницима нашим и пок. Милоша, који нам лично и писмено изјавише саучешће и утешне хвале за нашег Милоша. Велика хвала нашој родољубивој српској журналистици, која у слици и речи у својим листовима приказаше нашег дичног Милоша. Београд — Раља 1912. год. Ожалошћени: Мати: Љубица; отац: Никола Вујић артиљеријски капетан, стари ратник; сестре: Бранислава и Вукосава; браћа: Александар и Војислав са осталом породицом.

КОРИЦЕ!

Кад се заврши издавање „Илустроване Ратне Кронике“, могу се од издавача добити дивот-корице. Чувајте еве досадашње бројеве!

ГАЛЕРИЈА РАТНИХ СЛИКА!

Ишла је друга слика

ИЗ БИТКЕ НА КУМАНОВУ.

Красна је то слика! Треба, да је набави свака српска кућа.

Цена 50 пот. (и поштом франко).

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА СВЕТ. Ф. ОГЊАНОВИЋА У НОВОМ САДУ.